

Kulturdepartementet
Postboks 8030 Dep
0030 OSLO

Vår ref:
21/00590-2

Saksbehandler:
Kjersti Botnan Larsen

Dato:
29. september 2021

Hørings svar - NOU 2021:3 Barneliv foran, bak og i skjermen

Barneombudet takker for muligheten til å gi innspill til NOU 2021:3. En trygg digital hverdag for barn og unge er et satsingsområde for Barneombudet og utredningen inneholder viktig kunnskap om skadelig medieinnhold. Vi deler utvalgets syn om at det ikke finnes noen «quick fix» for å beskytte barn og unge mot skadelig medieinnhold. Det er nødvendig med koordinerte sektorovergrepene tiltak for å ivareta barnas beste i den digitale medievirkeligheten. For å lykkes med arbeidet må myndighetene jobbe helhetlig på tvers av sektorer for å sikre at barn får oppfylt sine positive rettigheter samtidig som de beskyttes mot ulike risikoer.

Barneombudet er enig i at de tre hovedområdene til utvalget – kunnskap, koordinering og kommunikasjon – er viktige for at barn og unge skal ha en trygg digital hverdag. Vi støtter mange av utvalgets forslag. Nedenfor gir vi først noen overordnede innspill til utredningen og det videre arbeidet med en trygg digital hverdag for barn unge før vi kommenterer utvalgets tre hovedområder.

Overordnet kommentar

Det har gått over seks måneder siden utredningen ble overlevert til regjeringen, og mye av det utvalget foreslår er i ulike prosesser fulgt opp av regjeringen. Siden overleveringen har regjeringen lagt frem Meld. St. 18 (2020- 2021) Oppleve, skape og dele – Kunst og kultur for, med og av barn og unge, strategiene «Rett på nett» og «Forebygging og bekjempelse av internettrelaterte overgrep mot barn», besluttet at barne- og familieministeren skal koordinere regjeringens arbeid med en trygg digital oppvekst, samt satt i verk en rekke mindre tiltak. Våre kommentarer til utredningen må ses i sammenheng med dette.

Vi har en rekke forventninger til arbeidet fremover som er relevant for oppfølgingen av NOU 2021:3 spesielt, og for arbeidet med en tryggere digital oppvekst for barn og unge generelt.

Vår første forventning er at strategien «Rett på nett», den varslede stortingsmeldingen om en trygg digital oppvekst og handlingsplanen vil innebære et reelt løft for barns digitale oppvekst. Vi forventer at også den nye regjeringen har store ambisjoner for arbeid med en trygg digital oppvekst. Etter å ha sett strategien «Rett på nett» som trekker opp mål og prinsipper er det avgjørende at de andre styringsdokumentene sikrer at målene blir konkretisert og at det kommer nye tiltak. Det er ikke nok at arbeidet for en trygg digital oppvekst kun blir en oppsamling av allerede vedtatte tiltak. Tiltakene må treffe utfordringene i barns digitale liv og da er det avgjørende med oppdatert kunnskap om hva som er utfordringer og ikke. Vi forventer blant annet tiltak for å forebygge digitalt utenforskap, slik at alle barn får tilgang til digitale medier og lærer seg å håndtere positive og negative opplevelser. Erfaring er viktig for at barn kan lære mestringstrategier som gjør at risikosituasjoner ikke fører til skade. Barn som ikke har tilgang får ikke mulighet til å øke

sin håndteringskompetanse, noe som kan øke skadepotensialet når de først kommer opp i uønskede situasjoner i digitale medier.

Barneombudet forventer for det andre at det følger nok friske midler med strategien og handlingsplanen til at dette blir et reelt løft for en trygg digital oppvekst. Vi mener innsatsen for en trygg digital oppvekst må være synlig i statsbudsjettene fremover. Det må prioriteres midler til nye tiltak og stillinger til å gjøre arbeidet.

Vår tredje forventning er at det legges enda mer vekt på samarbeid og involvering i arbeidet. Dette er et punkt i denne utredningen, men også i strategien «Rett på nett». Staten kan ikke alene nå målene som er satt for at barn og unge skal ha en trygg digital oppvekst.. Vi forventer at regjeringen har en klar plan for hvordan strategien skal involvere ulike statlige sektorer, men også bransjen og organisasjoner. Det er nødvendig å se nye former for organisering av arbeidet, samarbeid og involvering av barn og ulike profesjonelle aktører. Vi understreker at det vil ta tid å sikre god involvering av aktørene og forankring av felles mål.

Til kapittel 11 – Utvalgets anbefalinger

Utvalget redegjør i kapittel 11 for sine anbefalinger. Barneombudet er positiv til de tre hovedområdene utvalget bruker for å systematisere sine anbefalinger: kunnskap, koordinering og kommunikasjon. Men vi vil samtidig understreke at disse er såpass overordnede at de må ses i sammenheng med mer konkrete risikoer og muligheter i digitale medier. Det er noen særtrekk ved noen av risikoene som utvalget trekker frem som kan forsvinne litt med for mye oppmerksomhet om aksene de trekker opp, og det kan lett bli vanskelig å se hvilke risikoer som anbefalingene deres tar sikte på å løse og hvorfor. Vi mener utvalget burde vært enda tydeligere i sammenhengen mellom kunnskapsgrunnlag, vurdering og forslag til tiltak. Det hadde styrket utredningen. Nå er det langt på vei overlatt til regjeringen å se disse sammenhengene.

Utvalget peker på utfordringer med skadelighetsbegrepet. De viser til at skadelighetsbegrepet man har operert med i lovgivningen og praktiseringen av lovgivningen frem til i dag i liten grad har vært forskningsbasert, og i større grad basert på antagelser om skadelighet og rådende moral oppfatninger. Barneombudet er enig med utvalget i at det er behov for mer forskning og kunnskap om skadelighet, og mener at både lovgivningen og faglige råd bør oppdateres slik at dette blir mer forskningsbasert.

Barneombudet er glad for at utvalget understreker viktigheten av en rettighetsbasert tilnærming og viser til FNs barnekonvensjon og barnekomiteens generelle kommentar nr. 25 om barns rettigheter i digitale miljø. Samtidig mener vi at konsekvensene for barns rettigheter kunne vært enda tydeligere i utvalgets vurderinger. Barneombudet mener at mangelfulle barnerettighetsvurderinger er noe regjeringen må ta tak i fremover. Vi viser her til omtale av barnerettighetsvurderinger i Meld. St. 18 (2020-2021) kap. 4 og strategien «Rett på nett». Vi viser også til vårt brev til Barne- og familiedepartementet datert 31.5.2021 hvor vi peker på behovet for å utarbeide en veileder til utredningsinstruksen om barnerettighetsvurderinger. En slik veileder vil være nyttig for regjeringen i det videre arbeidet med en tryggere digital oppvekst og operasjonaliseringen av «Rett på nett». Uten en veileder som viser hvordan barnerettighetsvurderinger bør gjøres, vil disse vurderingene kunne bli unødvendig tidkrevende og vanskelig å ettergå for andre. Vi kommer til å følge med på hvordan dette blir fulgt opp av regjeringen fremover.

Utvalget mener det er begrenset hvor effektiv lovgivning vil være, og spesielt nasjonal lovgivning. De vurderer ikke (ytterligere) lovmessige tiltak som noe primært effektivt virkemiddel med hensyn til å verne barn mot skadelig medieinnhold, og skriver at deres anbefalinger derfor i hovedsak dreier seg om andre former for tiltak. Barneombudet har et mer positivt syn på betydningen av lovregulering og mener det er et sentralt virkemiddel for å sikre barn og unge en trygg digital oppvekst. Regelverket er viktig for å markere hva som er greit og ikke på digitale medier. Vi viser her til prosessen i EU med Digital Service Act som vil stille krav til fjerning av ulovlig innhold. Barneombudet mener at regjeringen må bidra i denne prosessen for å beskytte barn mot ulovlig innhold. I etterkant av at EU har vedtatt Digital Service Act er det også nødvendig med en nasjonal prosess for å ta forordningen inn i norsk rett der det utredes om det er behov for særnorske regler om ulike typer skadelig innhold.

Hovedområder 1 - Kunnskap

Barneombudet er enig med utvalget i at kunnskap (kompetanse) er et viktig område for arbeidet. Vi mener at den digitale kompetansen til barn, unge, foreldre og profesjonelle voksne må økes, det er ikke tilstrekkelig at det kun er tiltak for å øke barn og unges digitale kompetanse.

Utvalget understreker at om man skal lykkes med å styrke barn og unges digitale kompetanse må deres medieopplevelser anerkjennes og respekteres på en annen måte enn i dag. Det voksne mener er problematisk, trenger ikke nødvendigvis gi skadelige eller negative opplevelser for barn og unge. Derfor må kunnskapsutvikling knyttet til digital kompetanse og involveringen av foreldre eller andre voksne, ta utgangspunkt i barns egen mediehverdag. Barneombudet understreker at denne tilnærmingen er i samsvar med barnekonvensjonen. En for ensidig oppmerksomhet på risikoene kan føre til at vi begrenser barns rettigheter for mye. Det er nødvendig å balansere de positive rettighetene og beskyttelsen av barn. Myndighetenes forpliktelse til å beskytte barn må veies opp mot inngrepene som blir gjort i positive rettigheter som retten til informasjon, ytringsfrihet, forsamlingsfri og fritidsaktiviteter.

Vi er enige med utvalget i at skolen er viktig for å øke den digitale kompetansen hos barn og unge. Her har vi forventninger til de nye læreplanene. Samtidig vil vi understreke at det er avgjørende at lærerne har god nok digital kompetanse til å kunne gi elevene den opplæringen som er nødvendig for å nå kompetansemålene. Vi mener at regjeringen må vurdere om det er behov for tiltak for å styrke lærernes digitale kompetanse. Dette kan handle om etter- og videreutdanning, men også om at regjeringen bør vurdere om flere krav i forskriftene og rammeplanene for de ulike lærerutdanningene.

Barneombudet er bekymret for at barns rett til privat liv etter barnekonvensjonen artikkel 16 ikke blir oppfylt godt nok. Vi er derfor glade for at utvalget særskilt trekker frem personvern og peker på at det er manglende kunnskap om dette hos både barn, unge, foreldre og lærere. Utvalget understreker at bevissthet om digitale utfordringer, som for eksempel personvern, vil være avgjørende for å kunne håndtere en digital verden på en sikrere måte. Vi støtter utvalgets anbefaling om at skolen må gi elevene bedre kunnskap om kildekritikk, reklame og algoritmer. Imidlertid savner vi en grundigere vurdering av sammenhengen mellom skadelig innhold og innsamling av persondata ved hjelp av algoritmer og kunstig intelligens. Disse mekanismene gjør at teknologien legger til rette for at barn og unge kan motta mer skadelig medieinnhold på bakgrunn av sin digitale aktivitet som søk, likes og besøk av nettsider.

Barneombudet støtter utvalgets forslag om å styrke seksualitetsundervisningen. Vi viser her til at ungdommer i to av våre rapporter¹ har trukket frem at kvaliteten på seksualitetsundervisningen ikke er god nok og at den oppleves som lite relevant. Vi håper at endringene i læreplanene vil forbedre dette, men understreker samtidig at dette ikke er nok i seg selv. Vi er enige med utvalget i at lærerne må ha den nødvendige kompetansen til å gi god seksualitetsundervisning. For å få til dette er det nødvendig å prioritere midler til et kompetanseløft for lærere.

Barneombudet støtter utvalget i at det er behov for mer forskning om barn, unge og deres mediehverdag. Utvalget lister selv opp viktige tema hvor det er behov for mer forskning. Vi støtter utvalgets anbefalinger og viser ellers til vår kommentar under hovedområdet koordinering til opprettelsen av et forskningssenter.

Hovedområde 2 -Koordinering

Barneombudet støtter utvalgets vektlegging av behovet for koordinering av arbeidet. Som utvalget skriver, krever det stor oversikt å se helheten i barn og unges «medieliv» generelt og skadelig medieinnhold spesielt. Det digitale er en integrert del av livene til barn og unge og derfor vil så godt som alle barnefaglige spørsmål være relevante. Barneombudet mener at denne kompleksiteten må avspeiles tydelig i regjeringens arbeid fremover, og at det som skjer i digitale medier og utenfor i større grad må ses i sammenheng enn nå. Vi vet for eksempel fra forskning fra EU Kids Online at barn som er sårbare utenfor nett også er det på nett.

Utvalget understreker at det er mange aktører som er engasjerte i arbeidet med barn og digitale medier, og at dette bidrar til at innsatsen i dag kan fremstå som uoversiktlig. Barneombudet er enig i dette. Fragmenteringen av arbeidet er et tema vi har tatt opp med utvalget og med regjeringen i mange sammenhenger. Vi er derfor glade for at regjeringen har tatt tak i dette i Meld. St. 18 (2020-2021) og i strategien «Rett på nett». Barneombudet støtter at Barne- og familieministeren skal ha koordineringsansvaret. Det henger også sammen med beskrivelsen i forrige avsnitt om at det digitale medier er en av mange arenaer i barn og unges liv. Den er sammenvevd med andre arenaer og ikke noe på siden.

Barneombudet er enig med utvalget i at det er behov for et koordinerende og samlende forskningssenter, og viser til at slike forskningssenter finnes på flere andre områder, men at det mangler på feltet barn og unges mediebruk. Utvalget foreslår at det blir satt av ressurser til å utvikle og opprette et nasjonalt kunnskapssenter for barn og unges mediebruk. Vi merket oss at barne- og familieministeren på lanseringen av strategien «Rett på nett» signaliserte at det vil blir foreslått midler i statsbudsjettet for 2022 til å starte prosessen med opprettelsen av et tverrfaglig forskningssenter. Dette mener vi er svært viktig.

Barneombudet har sendt brev til Kulturdepartementet som er videresendt til utvalget om å endre bildeprogramloven § 16 slik at vi ikke skal kunne påklage Medietilsynets vedtak om aldersklassifisering til medieklagenemnda. Dette er en klagerett vi ikke har brukt de siste årene. Vi er derfor glade for at utvalget er enig i dette og foreslår endringer i bildeprogramloven § 16 andre ledd.

Hovedområde 3 - Kommunikasjon

Utvalget peker på at det er betydelige utfordringer med kommunikasjon knyttet til mediebruk og medieinnhold. De viser til at det er mange ulike aktører på området, og at det er dels motstridende

¹ Barneombudet (2018) Alle kjenner noen som har opplevd det. Samtaler med ungdom om seksuelle krenkelsers -, Barneombudet (2019) Ungdom om digitale medier.

retningslinjer og råd om barn og digitale medier. Videre peker de på at en del retningslinjer kan være utfordrende å formidle korrekt og forståelig til barn, men problemet kan også være at det kan være vanskelig for voksne å forstå gjeldende regler. Barneombudet deler utvalgets bekymring og mener det er behov for å formidle mer kunnskapsbasert informasjon til ulike målgrupper.

Barneombudet er enige med utvalget i at de positive sidene ved bruk av digitale medier bør vektlegges på lik linje med de potensielt negative sidene i kommunikasjon om barn og unges mediebruk. Vi er bekymret for kommunikasjonen de siste årene har vært preget av negative sidene. Her har blant annet media spilt en rolle ved å jevnlig avsløre nye sensasjonelle og grensesprengende saker. Dette utløser i stor grad fryktresponser hos voksne. Her mener vi et forskningssenter bør ha en sentral rolle med å produsere og formidle informasjon som er kunnskapsbasert. Når forskningssenteret blir opprettet er det derfor også viktig at finansieringen dekker formidlingsaktiviteter. Slik det er nå, er det ikke lett å navigere i all informasjonen som blir gitt, og avgjøre hva som er riktig og ikke.

Utvalget peker videre på at det er flere problematiske aspekter knyttet til medietilbyderes plikter og barn og unge rettigheter. Barneombudet mener det er avgjørende at norske myndigheter i større grad ansvarliggjør bransjen. Her bør vi stille krav nasjonalt, men også være pådriver for internasjonal regulering. Det at det er vanskelig er ikke grunn til å vike unna, men grunn til å gjøre grundige utredninger og sette tydelige krav til profesjonelle aktører og andre for å beskytte barns rettigheter. Vi støtter blant annet utvalgets anbefaling om at plattformene må ta ansvar for å fjerne ulovlige nakenbilder.

Med vennlig hilsen

Inga Bejer Engh
barneombud

Kjersti Botnan Larsen
seniorrådgiver

Brevet er godkjent elektronisk og har derfor ingen signatur.